

De Rechtshistorische Courant

Nieuwsbrief rechtsgeschiedenis – september 2007 zie ook: www.rechtsgeschiedenis.be

Woord vooraf

Geachte lezer,

zoals u ondertussen al zal gemerkt hebben is de uitgeverij Brill zeer actief geworden op het vlak van rechtsgeschiedenis. Een paar maanden geleden zag een reeks over middeleeuwse rechtsgeschiedenis het licht en die heeft nu gezelschap gekregen van twee andere internationale reeksen, over de geschiedenis van het volkenrecht en de algemene rechtsgeschiedenis. Editor van de eerste reeks, die reeds aangekondigd werd in de nieuwsbrief van juli, is niemand minder Randall Lesaffer, bekend als specialist in het verdragsrecht en het oorlogsrecht van de 16 tot de 18de eeuw en de late 20ste eeuw.

De tweede reeks zal nog uitgebreid aan bod komen in een volgende nieuwsbrief, maar wij kunnen nu reeds medelen dat C.H. Van Rhee, hoogleraar te Maastricht, hiervan de drijvende kracht is. De rechtshistorici van de Lage Landen zijn duidelijk klaar om al surfend op de mare liberum de wereld te veroveren in de beste traditie van Hugo de Groot.

De redactie van de nieuwsbrief wenst hen en hun equipages veel succes toe!

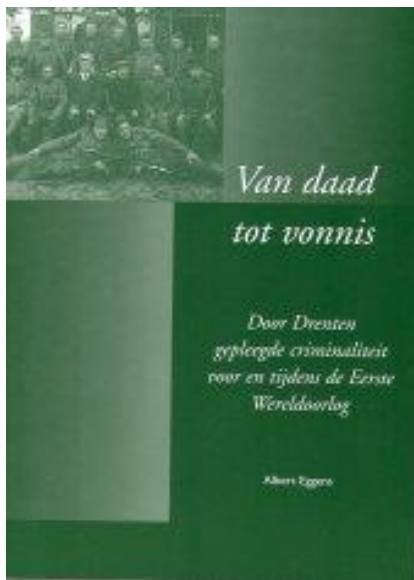
D. HEIRBAUT & B. DEBAENST

Recente publicaties

2005

EGGENS, Albert, *Van daad tot vonnis. Door Drenten gepleegde criminaliteit voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Assen, Koninklijke Van Gorcum, 2005, 282 p. (Drentse Historische Reeks 13) ISBN 9023241460

Arm waren ze, de turfstekers die begin twintigste eeuw het Drentse land bevolkten. Arm, weg van hun geboortegrond en zonder toekomstperspectief. Dit is het traditionele beeld van de veenarbeider en het zijn, althans dat beweren de misdaadtheorieën, dé ingrediënten voor een criminele loopbaan. De Drentse criminaliteitscijfers behoorden inderdaad tot de hoogste van het land. Toch kan hun schijnbaar zwakke sociaal-economische positie hiervoor niet de enige verklaring zijn, meent historicus Albert Eggens. Eggens zocht het antwoord in bijna zesduizend rechtbankdossiers van zo'n vierduizend Drentse verdachten, die tussen 1911 en 1918 een misdrijf hadden gepleegd. Hij vergeleek de vonnissen van beklaagden uit de veenderijen met die uit oude zanddorpen, reeds afgegraven veengebieden en het stadje Coevorden. En wat blijkt: "De venen in Zuidoost-Drenthe staken er met kop en schouders bovenuit."

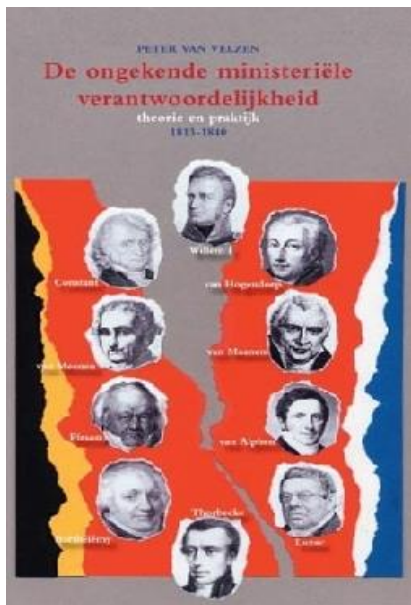
"Hebben armoede en een gebrek aan sociale controle zo'n grote invloed gehad op de hoge criminaliteitscijfers onder de inwoners van het veengebied?", vroeg Eggens zich af. De genoemde factoren alleen geven hiervoor geen goede verklaring. Uit de cijfers blijkt dat er vooral turf werd gestolen. Bijna vijftig procent van het totale aantal diefstallen tussen 1911 en 1918 betrof turf, tegen tien procent geld en sieraden, en zeven procent voedsel. Daarbij gold: de gelegenheid maakte de dief. "Het turf lag voor het grijpen. Bovendien beschouwde de bevolking turfdiefstallen niet als bijzonder ernstig, omdat er genoeg van was en ze de turven zelf gestoken had." Voedsel, voornamelijk aardappelen, maar bijvoorbeeld ook fruit uit boomgaarden, werd vooral ontvreemd in de oogstperiode als het op het land lag te wachten op transport. Gemiddeld ging het in de periode 1911-1918 jaarlijks om zo'n twintig vermogensdelicten per tienduizend inwoners uit de venen van Zuidoost-Drenthe. Eggens: "Als de armoede zo groot was, dan zou je verwachten dat er vaker werd gestolen."

De hoge misdaadcijfers zijn daarnaast te wijten aan alcoholmisbruik. Bij vrijwel alle geweldsdelicten was drank in het spel. Bijna de helft van de verdachten was tussen de 15 en 24 jaar. "Haantjesgedrag in de uitgaanssfeer," zegt Eggens. Vechtpartijen, messen trekken, "zelfs een meisje in de rug steken omdat ze niet wil dansen." De daders en slachtoffers waren meestal bekenden van elkaar. Mishandelingen vonden plaats in de relatiesfeer en zelfs binnen het gezin. "Dit, en het gegeven dat burens en omstanders de daders soms ter verantwoording riepen, wijst erop dat ook in het veengebied sprake was van sociale controle."

Tijdens de Eerste Wereldoorlog stond het merendeel van de beklaagden terecht voor smokkel. Nederland was neutraal. Smokkel bracht de nationale veiligheid in gevaar, stelde de regering, omdat de strijdende partijen Nederland dan als 'partijdig' land bij de oorlog konden betrekken. Daarnaast dreigde er een tekort aan voedsel en goederen te ontstaan. De overheid gaf daarom de hoogste prioriteit aan het opsporen en berechten van smokkelaars. Eggens: "Met een pakje brood onder de arm in de grensstreek lopen was al verboden". Smokkelaars lieten zich er niet door afschrikken. Er viel met de illegale handel namelijk veel geld te verdienen, stelt de historicus. Bovendien beschouwde de Drentse bevolking smokkel niet als een ernstig vergrijp.

VAN VELZEN, Peter, *De ongekende ministeriële verantwoordelijkheid, theorie en praktijk 1813-1840*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2005, xxii + 571 p., ISBN 9058501280 (€ 35,-)

Sinds 1814 is de verantwoordelijkheid van ministers geregeld in de Grondwet. Voor onwettige regeringsdaden waren zij vanaf dat jaar verantwoordelijk, voor wettige regeringsdaden bleef dat de Koning. Hoewel het de bedoeling van deze zogenoemde 'beperkte individuele ministeriële verantwoordelijkheid' was om de positie van de koning onaantastbaar te maken, bleek de Grondwet openingen te bieden voor een veel verdergaande vorm van ministeriële verantwoordelijkheid. Die zou (zoals in Engeland) de positie van de Koning als regeringsleider uithollen. Tussen 1815 en 1829 probeerden de veel talrijkere Belgen (België was tussen 1815 en 1830 onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden) met een beroep op de Grondwet hun invloed te vergroten. Willem I zette daartegen een opmerkelijke strategie in: hij ontkende simpelweg iedere vorm van ministeriële verantwoordelijkheid, een opstelling waarin hij alleen kon volharden door de steun van de Noordelijke helft van de Tweede Kamer. Peter van Velzen stelt in zijn proefschrift *De ongekende ministeriële verantwoordelijkheid - theorie en praktijk - 1813-1840* dat deze opstelling de grondslag vormt voor de afscheiding van België, in 1830.

Gijsbert Karel van Hogendorp en Koning Willem I namen bewust het beginsel van ministeriële verantwoordelijkheid op in de Grondwetten van 1814 en 1815. Voor onwettige regeringsdaden zou niet de Koning zelf, maar zou de betreffende individuele minister parlementair aanspreekbaar zijn. De Staten-Generaal (lees: de Tweede Kamer) zou als hoeder van de (Grond)wet de ministers aanspreken op onwettige regeringsdaden op hun terrein. En, naar goed Engels voorbeeld, de ministers zouden voor die daden aangeklaagd kunnen worden bij de Hoge Raad, de hoogste rechter. Een dergelijke aanklacht impliceerde het dadelijke ontslag van de minister zonder dat de rechter er aan te pas kwam.

Deze beperkte individuele ministeriële verantwoordelijkheid moest dienen om de macht van de Koning af te bakenen en veilig te stellen. Voor wettige regeringsdaden waren niet de ministers, maar was de Koning zelf parlementair aanspreekbaar. Deze kon concessies doen aan het parlement, maar hield het laatste woord. Deze verdeling van verantwoordelijkheden tussen de Koning en de ministers was volgens promovendus Van Velzen de kern van het stelsel van Van Hogendorp. Door de volledige ontkenning van Willem I, kwam daarvan niets terecht.

Zou Van Hogendorp, zoals in Engeland, de ministers voor alle regeringsdaden parlementair aanspreekbaar gemaakt hebben, dan zou zich ook in de Nederlanden waarschijnlijk een veel verdergaande vorm, de zogenaamde collectieve ministeriële verantwoordelijkheid, hebben ontwikkeld. Het parlement zou dan via de ministers in alles het laatste woord hebben gekregen en de hoogste macht van de Koning hebben overgenomen. De Koning zou dan, zoals in Engeland, als regeringsleider verdrongen zijn door een premier.

Hoewel Van Hogendorp dit juist had willen voorkomen, bleek de Grondwet van 1815 bij een bepaalde uitleg ongewild toch een basis te bieden voor de collectieve vorm. Hoofdoorzaak daarvoor was de eerste echte theorie over de werking van ministeriële verantwoordelijkheid van de Fransman Benjamin Constant. Met behulp daarvan werd denkbaar dat de in 1815 veel talrijkere Belgen, die een structurele (katholieke) Tweede Kamermeerderheid konden vormen, erkenning van de collectieve vorm zouden afdwingen en daarmee de macht in handen zouden krijgen.

Willem I schrok terug voor dit scenario, waardoor hij uitgeschakeld zou worden als regeringsleider en waardoor Holland onderworpen zou worden aan België. Om dit te voorkomen zou Willem I van 1815 tot 1830 iedere ministeriële verantwoordelijkheid ontkennen. Zijn ontkenning kon hij slechts volhouden met de stilzwijgende steun van de Noordelijke helft van de Tweede Kamer, die hem, uit vrees voor de Belgen, liet begaan.

De Belgen zouden drie keer, in 1816, 1820 en in 1829, vergeefs een aanval doen op die ontkenning van iedere ministeriële verantwoordelijkheid. De afscheiding van België in 1830 was hoofdzakelijk een gevolg van het volhardende in die ontkenning door Willem I. De studie van Van Velzen geeft uitgebreid inzicht in de receptie en de ontwikkeling van de staatsrechtelijke figuur van de ministeriële verantwoordelijkheid. Zowel de voorstanders (onder meer Van Hogendorp, Constant, Van Meenen en Thorbecke) als de tegenstanders (onder meer Willem I en Van Maanen) komen uitgebreid aan de orde.

Call for papers:

➔ **7-8 februari 2008 : Journées d'études EHESS : « Les archives judiciaires en question, du Moyen Âge à nos jours »**

info : <http://calenda.revues.org/nouvelle8631.html>

➔ **9 februari 2008 : University of Kent : « Woman and the law »**

info: <http://www.kent.ac.uk/sspsr/events/swhnd/index.html>
<http://www.history.ac.uk/conferences/legal.php>

➔ **2008 : nineteenth-Century Criminal Trials (Old Bailey online project)**

verdere info volgt

Kalender

→ 10 september 2007 : colloquium: “*The normative texts of Roman Law in the early Middle Ages*”

Op 10 september gaat het eerste colloquium door van het project “*Volterra II: Law and the End of Empire*” en dit in de “History Department” van het University College London (Room G. 09/10, House 26, Gordon Square).

Programma:

13.30 Coffee

13.45 Introduction: Michael Crawford, Benet Salway, & Simon Corcoran

14.00 **Bernard Stolte** (Professor of Byzantinology, University of Groningen) : “*The use of Greek in the Theodosian Code*”

15.00 discussion

15.30 Tea break

16.00 **Michael Crawford / Simon Corcoran**: “*Observations on the use and transmission of Roman law in the medieval material*”

17.00 **Dr. Lorena Atzeri** (SUM (Istituto Italiano di Scienze Umane)) : “*Aspetti della trasmissione del Breviario di Alarico: codd. Ambrosianus C 29 inf. e Bodleianus Arch. Selden B. 16*”

17.30 discussion

18.30 Drinks reception

ALL WELCOME

Attendance and refreshments are free but for catering purposes it would be helpful if those intending to come would, please contact Dr Simon Corcoran s.corcoran@ucl.ac.uk, tel. 020 7679 3614.

For more information on the project: www.ucl.ac.uk/history/volterra/pv2.htm

Call for Doctoral Research Positions

The Max Planck Institute for European Legal History in Frankfurt/Main offers, in co-operation with the Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt/Main, in accordance with the conditions of the Max Planck Society for the support of young researchers, and subject to required budgetary appropriations several doctoral research positions within the areas of Legal History and Early Modern/Modern History at 1st January 2008 or later for the conferral of a doctorate degree in law (Dr. jur.) or history (Dr. phil.). These doctoral positions are granted in the context of the interdisciplinary programme of the new 'Max Planck Research School on Retaliation, Mediation, Punishment (IMPRS-REMPEP)'. The research school aims to attract young researchers educated in law (in particular legal history) or historical sciences.

The IMPRS-REMPEP seeks to reach a composition of at least 50 percent foreign doctoral students. Thus, foreign candidates with a foreign degree are explicitly encouraged to apply.

Further information on the application requirements and the research programme of the IMPRS-REMPEP as well as on the parallel calls published by the partner institutes can be acquired at

<http://www.mpier.uni-frankfurt.de/institut/stellenausschreibung.html>

and

<http://www.mpicc.de/ww/en/pub/imprs-remep.htm>

In Memoriam Constant VAN DE WIEL (1924 – 2007)

Op woensdag 22 augustus overleed priester Constant Van de Wiel op 83-jarige leeftijd in Leuven. Hij werd in 1924 te Antwerpen geboren en werd in 1951 te Mechelen tot priester gewijd. Hij behaalde een doctoraat in het burgerlijke en het kerkelijke recht.

Van de Wiel was eerst godsdienstleraar in het H. Pius X-instituut te Antwerpen en later aan het Vrij Technisch Instituut te Tienen, alsook onderpastoor te Vissenaken (bij Tienen).

Verder was hij jarenlang verbonden aan de kerkelijke rechtbank van het aartsbisdom als verdediger van de huwelijksband (1964-1983) en promotor van het recht (1999-2007). Van 1964 tot 1990 was hij archivaris en kanselier van het aartsbisdom. Van 1980 tot 1990 was Constant ook professor aan de Bijzondere Faculteit Kerkelijk Recht te Leuven en van 1975 tot 1990 ook gastprofessor aan de Katholieke Universiteit Lovanium in Kinshasa (Congo).

Hij is ook auteur van een boek over de geschiedenis van het kerkelijk recht en een boek over de sacramentaliën van de Katholieke Kerk.

Met vriendelijke groeten,

Dirk Heirbaut
Bruno Debaenst
M.m.v.
Chris Coppens
Frederik Dhondt
Margreet Duynstee
Sjoerd Faber
Rik Opsommer

Wilt U bepaalde vragen, mededelingen of aankondigingen van congressen, boeken e.d. over rechtsgeschiedenis of Romeins recht via deze lijst laten verspreiden of wilt U dat een collega of vriend aan deze lijst toegevoegd wordt, mail dan naar een van de editors:

Dirk.heirbaut@ugent.be
Bruno.debaenst@ugent.be
s.faber@rechten.vu.nl
archieff@ieper.be
M.C.I.M.Duynstee@law.leidenuniv.nl
e.c.coppens@planet.nl

De vorige nieuwsbrieven kan U vinden op: www.rechtsgeschiedenis.be

Deze boodschap is U toegezonden omdat uw emailadres voorkomt in de lijst van ca. 300 rechtshistorische belangstellenden die bijgehouden wordt door het Instituut voor Rechtsgeschiedenis van de Universiteit Gent. Komt uw naam bij vergissing in deze lijst voor en wilt U geen verdere mails over rechtsgeschiedenis ontvangen, wilt U dat dan laten weten door een e-mailtje naar:

Dirk.heirbaut@ugent.be

Uw naam zal dan uit de lijst verwijderd worden.

Mogen wij de abonnees van de nieuwsbrief vragen steeds de wijziging van hun emailadres mee te delen.
